

Стратегії перекладу okazіоналізмів (на матеріалі романів Л. Керрола)

Із розвитком наукової і творчої думки у мовленні природно утворюються нові поняття, а отже і слова, тим самим даючи поштовх до появи okazіоналізмів. Такий незначний прошарок новоутворених за наявними в мові моделями слів пронизує майже всі стилі мовлення як у синхронії, так і діахронії, проте не відрізняється загальноновживаністю, а отже із часом втрачається. Okazіоналізмам присвячено досить багато робіт у рамках загального мовознавства [1; 2; 3; 4; 5 та ін.] і російської школи перекладознавства [6; 7; 8 та ін.], проте у рамках української школи існують лише поодинокі праці [напр., 9]. Тож, актуальність дослідження зумовлена недостатнім вивченням прийомів художнього перекладу індивідуально-авторських okazіоналізмів з англійської на українську мову.

Мета дослідження полягає у встановленні адекватності обраних стратегій перекладу okazіоналізмів Л. Керрола українським перекладачем В. Корнієнко. Указана мета обумовила необхідність поставити та вирішити такі завдання: (1) визначити стратегії перекладу, ужиті В. Корнієнко при перекладі okazіоналізмів творів Л. Керрола «Аліса в Країні Чудес» та «Аліса у Задзеркаллі» для видавництва А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА; (2) встановити межі адекватності обраних стратегій перекладу.

Тож, під okazіоналізмом розуміємо мовленнєві новоутворення за допомогою словотворчих засобів мови, що не входять до нормативного узусу та характеризуються експресивністю й номінативною факультативністю, а у художніх текстах створюють певний стилістичний ефект [2: 11-25; 3: 7; 10: 5].

У серії романів Л. Керрола «Аліса в Країні Чудес» та «Аліса у Задзеркаллі» okazіональні слова, ужиті автором, загалом пов'язані із створенням персонажів і реалій вигаданого, фантастичного світу, до якого потрапляє Аліса. За способом творення можна виділити такі види okazіоналізмів: ті, що утворені морфолого-синтаксичним споробом, напр., *unbirthy* [12: 99], *brillig* [12: 101], або способом ускладненої редуплікації [13: 186], напр., *Humpty Dumpty* [12: 91], гібридні слова, напр., *Rocking-horse-fly* [12: 51], *Snap-dragon-fly* [12: 51], та так звані слова-нісенітниця, напр., *jabberwocky* [12: 26], що, вжиті в контексті, нагадують звичні слова завдяки звуковій схожості морфем або позиції у реченні. Власне, із вживанням okazіоналізмів у творчості Л. Керрола пов'язаний стилістичний ефект мовної гри, або процесу «направленої (програмуєної) асоціативної дії на адресата, що досягається за допомогою різних лінгвістичних механізмів» [14: 10]. Так, мовна гра, ефект якої досягається завдяки неочікуваності асоціації, як наприклад, у омонімії слова *antipathy* (антипатія) та *anti+path* (проти+доріжка/шлях) у словах Аліси “*I wonder if I shall fall fight through the earth! How funny it'll seem to come out among the people that walk with their heads downwards! The antipathies, I think –*” [11: 5], налаштовує читача на сприймання іншого світу, де звичні слова вже не можуть існувати у своєму прямому значенні. Дослідники творчості Л. Керрола стверджують, що у романах про Алісу світ, створений письменником, це філософсько-скептичний хаос, у якому «заплутані людські взаємини» передаються як логічна і мовна гра [15: 77], а отже, при перекладі важливо, щоб перекладач не зруйнував створеного автором світу.

Переклад Валентином Корнієнком романів «Аліса в Країні Чудес» та «Аліса в Задзеркаллі» є іще одним доказом того, наскільки важко перекладати твори Л. Керрола. Аналіз перекладів okazіоналізмів показав, що український перекладач користується такими стратегіями: (1) перекодування; (2) переутворення та (3) заміна.

Так, стратегія перекодування або стратегія перекладу, коли перекладач максимально точно передає форму і смисл оригіналу [18: 176], застосовується В. Корнієнком до okazіоналізмів, утворених морфолого-синтаксичним способом, okazіоналізмів-гібридів та редуплікованих слів, на кшталт *Jubjub bird* [12: 26] – *птиця Зу-зу* [16: 21]. Загалом, такий переклад призводить до максимально точних відповідників, проте не завжди можливий.

Більш поширеним способом передачі okazіоналізмів В. Корнієнком є переутворення, коли перекладач відшукує максимально близький аналог оригіналу [18: 176]. Проте у такому разі спостерігаємо заміну культурного коду і зміну образності. Наприклад, у перекладі *Rocking-horse-fly* [12: 51] – *Коник-Гойданець* [16: 41] спостерігаємо часткову зміну образу мухи (*fly*) іншою комахою – коником, хоча лінгвістично переклад є адекватним, пор.: мухо-гойдалка-лоша [пер. – наш] та *коник-гойданець*. Невдалим, на нашу думку, є невмотивований контекстом переклад лексеми *Snap-dragon-fly* [12: 51] як *Крутелик* [16: 41]. *Snap-dragon-fly* є прикладом мовної гри, утвореної завдяки складному ряду стійких для британців асоціацій із різдвяною грою *span-dragon*, коли гравці мали з'їсти родзинки із палаючої тарелі із бренді, квіткою *snapdragon* (ротики) та комахою *dragonfly* (бабка) [19]. Скоріше за все перекладачеві не було відомо про ці асоціації, адже переклад видається зумовленим значенням слова *snap* – *енергійність, затиснення*, проте вибір лексеми *крутелик* уводить в оману читача і не пояснює, чому в комашки тулуб із сливового пудингу, голова – палаюча родзинка, а крила – з листочків гостролиста [16: 41].

І, нарешті, стратегію заміни спостерігаємо, у перекладі слів-нісенітниць та деяких гібридних слів. Так, наприклад, лексема *Bread-and-butter-fly* [12: 52] була перекладена як *Чаоци* [16: 41]. З метою збереження стилістичного значення слова, В. Корнієнко перекладає *Butterfly* як *оци*, а отже словосполучення *Bread-and-butter-fly* (муха-бутерброд / метелик-хліб-з-маслом [пер. – наш]) як *чаоци*, тим самим не вдаючись до

описового або дослівного перекладу, проте пов'язуючи назву із контекстом, адже комашина харчується чаєм [16: 41]. Проте застосування заміни може також призвести і до зміни та/або втрати стилістичного забарвлення, як у перекладі вірша-нісенітници *Jabberwocky*. Порівняйте перший рядок оригіналу і перекладу:

<i>Twas brillig, and the slithy toves</i>	Був <u>смажень</u> , і <u>швимкі</u> яски
<i>Did gyre and gimble in the wabe;</i>	<u>Спірали</u> ли в <u>кружві</u> ,
<i>All mimsy were the borogoves,</i>	І <u>марамульки</u> <u>йшли</u> в <u>псашки</u> ,
<i>And the mome raths outgrabe</i>	Як <u>трулі</u> <u>долові</u> [16: 21].

[12: 27].

Л. Керрол будує свій вірш на асоціації між звучанням слова та зоровим образом-асоціацією, що він викликає. Крім того, у тексті роману герой-автор вірша пояснює деякі слова, що мало би наштотувати перекладача, на більш ретельний добір відповідників. Так, впадає в око алітерація проривних *b, g* та носового приголосного *m*, що створює ефект вибуховості при прочитанні вірша, тоді як у В. Корнієнко, щільний свистячий *s*, шиплячий *sh* та носовий *m* не відтворюють повною мірою цей ефект. Не зважаючи на те, що відповідники перекладача є мотивованими значенням, яке вкладається автором, напр., *смажень* – «це четверта година пополудні... пора, коли щось *смажиться* на обід» [16: 82], словниковий склад української мови дозволяє створити інші новотворення, ближчі до оригіналу.

Тож, підсумовуючи, не можна не оцінити вклад В. Корнієнко до української перекладацької традиції, адже, як стверджують читачі, книга читається легко і природно, проте залучення ширшого фону знань та глибший зв'язок із контекстом, удосконалили би переклад. Перспективою подальшого дослідження вважаємо аналіз перекладу інших мовних явищ романів Л. Керрола, що дозволить більш повно і точно оцінити глибину та майстерність перекладу.

Література

1. Лопатин В.В. Рождение слова. Неологизмы и окказиональные образования / В.В. Лопатин. – М. : Наука, 1973. – 130 с.
2. Лыков А.Г. Современная русская лексикология: Русское окказиональное слово : учеб. пособие [для филол. факульт. ун-тов] / А.Г. Лыков. – М. : Высшая школа, 1976. – 118 с.
3. Намитокова Р.Ю. Авторские неологизмы: словообразовательный аспект / Р.Ю. Намитокова. – Ростов-на-Дону : Изд-во Ростовского ун-та, 1986. – 198 с.
4. Weckenmann Ch. Peter Hohenhaus's concept of nonce-formation – A critical analysis [Електронний ресурс] / Christian Weckenmann. – Heidelberg, 2007. – 23 p. – Режим доступу до ст. : <http://www.grin.com/en/e-book/111562/peter-hohenhaus-s-concept-of-nonce-formation-a-critical-analysis#inside>.
5. Фельдман Н.И. Окказиональные слова и лексикография / Н.И. Фельдман // Вопросы языкознания. – 1957. – № 4. – С. 64-73.
6. Поздеева Е.В. Окказиональное слово: восприятие и перевод : На материале произведений русскоязычных и англоязычных писателей : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Екатерина Владимировна Поздеева. – Пермь, 2002. – 203 с.
7. Биаловонс Е.Ю. Перевод окказионализмов в произведениях современной фантастики / Е.Ю. Биаловонс // Вестник Поморского университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки. – 2011. – Вып.1. – С. 73-76.
8. Пулина Е.А. Окказиональное слово в художественном тексте: способы образования и межъязыковой трансляции (на материале романа Дж. Джойса «Улисс» и его переводов на русский и немецкий языки) : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 "Теория языка" / Е.А. Пулина. – Пермь, 2008. – 22 с.
9. Свиридов О.Ф. Окказионализм як лексичний компонент у системі створювання експресії в художніх та публіцистичних текстах / О.Ф. Свиридов // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології. – 2011. – №1(4). – С. 232-235.
10. Бабенко Н.Г. Окказиональное в художественном тексте. Структурно-семантический анализ: учеб. пособие / Н.Г. Бабенко. – Калининград : Изд-во КГУ, 1997. – 84 с.
11. Carroll L. Alice's Adventures in Wonderland / Lewis Carroll. – L. : Macmillan, 1865. – 225 p.
12. Carroll L. Through the Looking-glass, and What Alice Found There. – Chicago, N.Y., L. : Rand, McNally & Company, 1917. – 218 p.
13. Мехеда М.И. Тематическая дифференциация редупликативов в русском и английском языках / М.И. Мехеда // Вестник Тюменского гос. университета. – 2010. – № 1. – С. 183-189.
14. Гридина Т.А. Языковая игра: стереотип и творчество / Т.А. Гридина. – Екатеринбург : Уральский гос. пед. ун-т, 1996. – 215 с.
15. Mellor A.K. English Romantic Irony / A.K. Mellor. – L., Cambridge : Harvard Univ. Press, 1980. – 219 p.
16. Керрол Л. Аліса в Задзеркаллі / Льюїс Керрол ; [пер. з англ. В. Корнієнко]. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2003. – 140 с.
17. Керрол Л. Аліса в Країні Чудес / Льюїс Керрол ; [пер. з англ. В. Корнієнко]. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2001. – 121 с.
18. Перминова А.О. Annabel Lee Е. А. По в перекладі М. Стріхи (до проблеми перекодування поетичного тексту) / А. О. Перминова // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. – 2006. – № 24, Ч. 2. – С. 176-178.
19. List of minor characters in the Alice series [Електронний ресурс] // Wikipedia. – Режим доступу до енци. : http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_minor_characters_in_the_Alice_series # Snap –Dragonfly.